

Лекція: Витрати виробництва і собівартість продукції.

1. Суть витрат і собівартості продукції.
2. Види собівартості різних видів продукції, робіт і послуг.
3. Класифікація витрат виробництва і порядок їх віднесення на певні види продукції.

Михайлов С. І. Економіка аграрного підприємства с. 187-205, Рижмань Д. І. Економіка підприємства с. 313-346.

Собівартість як економічна категорія властива товарно-грошовим відносинам і виникла тоді, коли всі витрати виробництва стали набирати вартісної форми, тобто коли виникла необхідність підрахувати витрати на виробництво товару і прибуток або збиток від його реалізації.

Собівартість – це матеріально-грошові витрати на виробництво та реалізацію продукції.

При обчисленні собівартості продукції важливе значення має визначення складу витрат, що входять до неї.

Відповідно у собівартість продукції включаються витрати на такі цілі:

- дослідження ринку і виявлення потреби в продукції;
- підготовку і освоєння нової продукції;
- виробництво (витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію основних виробничих фондів, оплату праці персоналу та ін.);
- обслуговування виробничого процесу і управління ним;
- збут продукції (пакування, транспортування, реклама, комісійні витрати);
- розвідку, використання і охорону природних ресурсів (плата за воду, геологорозвідувальні роботи, плата за деревину, витрати на рекультивацию земель, охорону повітряного, водного басейнів);
- добір і підготовку кадрів;
- поточну раціоналізацію виробництва (вдосконалення технологій, організації виробництва і праці, підвищення якості продукції).

Собівартість як економічна категорія проявляється у показнику індивідуальної собівартості продукції кожного підприємства, а узагальнений її вираз – у показнику собівартості продукції галузі. На підставі цього в сільському господарстві розрізняють собівартість індивідуальну і галузеву. Індивідуальна відображає витрати окремого підприємства або його підрозділів. Галузева розраховується як середньозважена величина індивідуальних витрат підприємств району, області, зони, держави і є грошовим виразом частини суспільної вартості продукції.

Залежно від характеру витрат, які включають до собівартості продукції, розрізняють виробничу і повну (комерційну) собівартість.

До виробничої собівартості відносять витрати, пов'язані з виробництвом та внутрігосподарським транспортуванням продукції до місця зберігання. Крім того, кожний виробник несе певні витрати по збуту продукції. Собівартість, розраховану з урахуванням витрат по збуту, називають *повною або комерційною*.

Виробничу і повну собівартість залежно від часу розрахунку та джерел даних поділяють на нормативну і фактичну.

Визначають також *очікувану, або провізорну, собівартість*, яка є різновидом планово-нормативної. Її визначають станом на 1 жовтня звітного року. При цьому за три квартали беруть фактичні витрати і вихід продукції, а за останній квартал року – очікувані дані.

Наприкінці року під час складання річного звіту обліковують *фактичну собівартість*, яку розраховують на підставі фактичних витрат на виробництво продукції.

Різниця між плановою і фактичною собівартістю полягає тільки в тому, що в першій враховуються очікувані, нормативні витрати, а в другій – фактичні. У плановій собівартості не враховані додаткові витрати та витрати, пов'язані з відхиленням від прийнятої технології виробництва продукції.

Крім собівартості одиниці продукції, розраховують собівартість виконання одиниці робіт: у допоміжних виробництвах обліковують собівартість 1 кВт – год електроенергії, 1 т-км перевезень, 1 коне-дня та ін..

За способами віднесення на собівартість витрати поділяються на *прямі та побічні*.

Прямі витрати безпосередньо пов'язані з виготовленням певного різновиду продукції, їх можна обчислити на одиницю продукції безпосередньо.

Побічними є витрати, величину яких не можна безпосередньо обчислити на одиницю продукції, бо вони пов'язані з визначенням різних витрат (заробітна плата обслуговуючого та управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд тощо).

За принципом залежності витрат від обсягів виробництва витрати поділяються на *постійні та змінні*.

Постійні витрати є функцією часу, а не обсягу продукції, їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах.

Змінними називаються витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції. Вони поділяються на пропорційні та непропорційні.

Пропорційні, на відміну від непропорційних — це витрати, розмір яких перебуває в пропорційній залежності від обсягів виробництва (кількості виготовленої продукції).

Непропорційні витрати, в свою чергу, поділяються на прогресуючі та дегресуючі.

Прогресуючі зростають більше, ніж обсяг виробництва. Вони виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва вимагає більших витрат на одиницю продукції. Це, наприклад, витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні та торгові витрати.

Дегресуючі витрати зростають менше, ніж обсяг виробництва. До них належить широке коло витрат на експлуатацію машин та устаткування, його ремонт, придбання інструменту тощо.

Обсяг виробництва при незмінній вартості матеріальних і трудових ресурсів збільшується тільки в результаті зниження собівартості. Розробка плану організаційно-технічних заходів щодо використання внутрівиробничих резервів ґрунтується на результатах аналізу їхніх джерел і факторів, що впливають на техніко-економічні показники. До найбільш важливих джерел

резервів варто віднести зниження матеріальних витрат і підвищення продуктивності праці.

З усього різноманіття факторів, що впливають на техніко-економічні показники, до укрупнених груп можна віднести:

- підвищення технічного рівня виробництва;
- поліпшення організації виробництва.

Зниження матеріалоємності, чи матеріальних витрат — одне з найважливіших джерел розвитку економіки. Продуктивність праці, тобто його результативність і ефективність, виміряється трудомісткістю (часом, витраченим на виробництво одиниці продукції) і виробленням (кількістю продукції, зробленої за визначений проміжок часу). У результаті зниження трудомісткості економія досягається за рахунок зменшення витрат на оплату праці з обліком додаткової заробітної плати і відрахувань на соціальне страхування в розрахунку на одиницю продукції, скоректованих на новий обсяг виробництва.

Фактори, що впливають на техніко-економічні показники, можна об'єднати в наступні укрупнені групи.

Підвищення технічного рівня - процес удосконалення технічної бази, ріст рівня якої досягається в результаті:

- удосконалювання засобів праці (упровадження прогресивної техніки, підвищення частки удосконаленого устаткування), предметів праці (застосування прогресивних видів сировини, матеріалів, енергоносіїв);
- раціонального використання сировини, матеріалів;
- механізації й автоматизації виробничих процесів.

Удосконалення організації виробництва і праці. Ця група факторів впливає на зниження собівартості в результаті спеціалізації виробництва, удосконалювання організації праці й управління виробництвом, поліпшення матеріально-технічного постачання і побуту, ефективного використання часу робочих, скорочення зайвих витрат.

Ріст обсягу виробництва дозволяє скоротити умовно-постійні витрати.

Собівартість знижується за рахунок скорочення поточних витрат виробництва на одиницю продукції до і після проведення організаційно-технічних заходів.